

סיכום הסידרה: פירוש האשמה הרובצת על

בתי-בי

- סיכון פוטנציאל המים ששרד עדיין, כתוצאה מההמשכה העקשנית במדיניות זו.
- הסתרת המצב הקיים מעיני הציבור.

פרשת האשמה

1 האגמים. שרשרת הביובזים הפאנטסטיים של הון-הציבור ופוטנציאל-המים החלה עם החלק הראשון של תוכניות המפעל הארצי: בניית אגמים מלאכותיים. לפי התוכנית היו אגמים אלה צריכים לאגור את מי השטפונות בחורף, להזרימם לצריכה הקיצית של החקלאות. הגדולים ביניהם היו: אגם בית-נטופה, אגם הקישון, אגם איילון, אגם עין-כרם ואגם ירוחם. המים לאגמים אלה היו צריכים להגיע באמצעות סכרים, וחסימתם של נחלי-אכזב עונתיים.

אבל כבר השלב הראשון בביצוע התוכנית הצביע כי למרות הסכומים העצומים הקבורים בבנייה, לא יבשל הפרי המקוה. התברר כי את הביצוע לא הקדימה בדיקה מספקת של הקרקע, באותם השטחים שנועדו ליהפך אגמים. כתוצאה מכך התגלה כבר בשנת 1953, עם גמר ביצוע השלב הראשון, כי מיי-האגמים מחלחלים במהירות גדולה, נעלמים כליל תוך כמה חודשים.

למרות זאת נמשכה העבודה. נעשה ניסיון לחזק את הסכרים ואת הקרקע על-ידי הורקת בטון, אבל ללא הועיל. אחרי כמה שנים היה צורך לחתור בכלל על התוכנית. ההוצאות הגיעו כבר אז לעשרות מיליוני לירות.

גרוע מכך. בניית האגמים המלאכותיים וניתוק נחלי-האכזב, גרמה, כפי שהתברר בפעם הראשונה, להפרת מאזן-המים הטבעי, שתפוקתו הגיעה אז לשני מיליארד ממ"ק בשנה. בכארות תתי-קרקעיות שונות ירד גובה המים באופן מסוכן. הפסדים אלה לא ניתנו לתיקון.

★ ★ ★

2 החוליה. מטרתם העיקרית של הנאשמים בייבוש החולה לא היתה רק השגת אלפי דונם נוספים של קרקע, אלא הגדלת תפוקת הירדן במאה מיליון ממ"ק בשנה. לפי הנחת-היסוד של נאשמים אלה, היה משום ביובז בהימצאות האגם הטבעי היפהפה בחלק זה של הירדן. הם טענו כי ייבוש האגם יביא לזרימה מהירה ויעילה יותר של המים באפיק הנהר.

ייבוש האגם היווה כישלון מוחלט. השטחים המיובשים לא נשאו את היבול המצופה, ומבצעי התוכנית נוכחו בפעם השנייה בתוצאות הפרת מאזן-המים הטבעי: תפוקת מיי-הירדן ירדה ב-100 מיליון מטר מעוקב, תחת לגדול ב-100 מיליון ממ"ק. כך קטן פוטנציאל המים של המדינה, באופן תאורטי, ב-200 מיליון ממ"ק.

כתוצאה ישירה מייבוש החולה, גדל אחוז המליחות של מיי-הכינרת. הקטנת כמות המים המתוקים מהירדן, בד בבד עם המשך שפיעתם של המעינות המלוחים, העלתה את כמות הכלור במיי-הכינרת, משך שבוע שנים, מ-250 מיליגרם כלור לליטר ל-400. מליחות זו ממשיכה לגדול.

הנהלת תה"ל הסתירה עובדה זו מעיני הציבור. גם בחיכוך הנוכחי על עתיד מיי-הכינרת אין תה"ל מוכנה להודות כי יבוש החולה הוא שגרם לשואת המליחות.

★ ★ ★

3 הירקון. כישלון האגמים המלאכותיים ותוכנית החולה, היו צריכים לשמש אות-אזהרה מפני הפרה נוספת של מאזן המים בישראל. אבל הנאשמים לא למדו מכך שום לקח. כעקשנות תמוהה נמשכה העבודה בשלב השלישי: קו ירקון-גב. מיד אחרי הפעלת השלב הראשון של קו זה, השואב את מימיו ממעינות ראשי-העין, נתגלו התוצאות המדאיגות של הקטנת תפוקת מעיינות אלה. אבל מבצעי-התוכנית לא לקחו לתשומת-ליבם גם תוצאות אלה, שהיה להן קשר ישיר לירקון.

במשך השנתיים הראשונות ירדו כמויות המים במעינות ראשי-העין לחצי. בשנה האחרונה יבשו המעינות כליל. בצורה זו אבדו עוד 220 מיליון ממ"ק מים מאוצר המדינה, נוסף על הפסדים עצומים שנגרמו על-ידי המלחת הבראות התתי-קרקעיות בגוש דן, כתוצאה מייבוש הירקון.

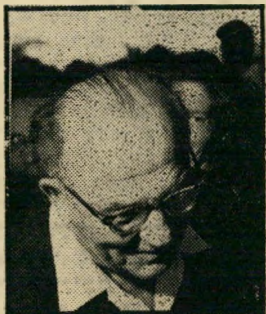
הסכום של 120 מיליון לירות, שהושקע בבניית מוביל הירקון, אינו כולל את ההוצאות שהושקעו בהורמת מי בארות רחוקות לפתח המוביל בראשי-העין, והוצאות החיפוש אחר בארות שתמלאנה את מקום הבראות שהימלחו בסביבת תל-אביב.

★ ★ ★

4 ירדן-כינרת. כדי לספק למוביל הירדן 500 מיליון ממ"ק מים בשנה — הכמות המיועדת, לפי התוכנית, למוביל הירדן — היה צורך (כאמור) להגדיל את כמות המים באפיק על-ידי יבוש החולה. בצורה זו קיח להשיג גידול מ-600 ל-700 מיליון ממ"ק מים בשנה. כישלון התוכנית, והקטנת כמות המים בירדן ל-500 מיליון ממ"ק בשנה, לא שימשה בעיני הנאשמים סיבה לבדיקת ממשית של תוכנית-המוביל כולה. אך ברור כי אי-אפשר היה לשאוב מן הירדן את הכמויות שתוכננו, גם לולא היה צורך להעביר, מסיבות פוליטיות, את נקודת-המוצא של המוביל מן הירדן אל הכינרת.

העבודות בבניית מוביל-הירדן בלעו יותר מ-250 מיל-יון לירות. אולם לא קדמו להן בדיקות רציניות של כמות הכלור בכינרת. הנאשמים לקחו בחשבון רק כמות סטאטית של המליחות, מבלי להביא בחשבון את הגידול שהיה צפוי כתוצאה ישירה מפעולותיהם שלהם עצמם.

אפילו כל תוכניות ההצלה, שנועדו לאחר הסערה היציבורית שפרצה כתוצאה מן היריעות על מליחות המים המיועדים למוביל, לא התבססו על שום בדיקות רציניות. אחת העקרונות היסודיים של תוכניות אלה היה, למשל, כי מליחות הכינרת תקטן כתוצאה מניתוק מיי-הכינרת המלוחים הזורמים לתוכה. תיאוריה זו לא הוכחה כנכונה מעולם. הנאשמים לא לקחו בחשבון את

נאשם 2

ההשערה האחרת, המתקבלת יותר על הדעת, שמליחות הכינרת היא תוצאה מנוצלת מי ים-התיכון, שפניו גבוהים ב-208 מטר מפני האגם, בורמים תתי-קרקעיים, לתוך הכינרת.

★ ★ ★

5 המליחות. הפעלת תוכנית מוביל-הירדן מרחפת כסכנה איומה על החקלאות המפוזרת תחת של הארץ. גם קביעת הנורמה של מליחות המים המיועדים להעברה — 170 עד 250 מיליגרם כלור לליטר — נעשתה באותה צורה כמו שאר הפעולות במשק-המים

צינורות ותוחמים: מלחמה בפנים ומלחמה בחוץ

כתי מלחמות איימו השבוע בזרם אדיר על מוביל-המיי-הארצי. האחת — מצד הסורים, השנייה — מצד החקלאים. החקלאים גייסו את כל כוחם כדי לבטל את הניסיון להורים מים מלוחים לשדותיהם. ואילו הסורים טענו שהם מוכנים להילחם עד טיפת-הדם האחרונה נגד הפעלת המוביל הארצי על-ידי מדינת ישראל.

אבל את התאור הממשי למצב אפשר היה לקבל ממקור אחר. "אנחנו נמצאים על-סף פשיטת-רגל לאומית", גילה לא מכבר, בישיבה פנימית, נציגי-המים, מנחם קנטור, באחת מישיבות משרד-החקלאות. קביעה זו, המצלצלת כהכי-רזה היסטורית, השמיע כסיכום האנליזה של מצב משק-המים בישראל כיום: הגבלת אוצרות-המים מחד, והיגדול המהיר בצריכה, שעבר את הגבול המסוכן, מאידך. מנחם קנטור הוא פקיד ממשלתי, ובתור שכזה יכול היה רק להשמיע את העובדות הנהירות לו. הוא לא יכול היה להצביע על האשמים, או לפרט בדיוק את המהלכים שהביאו למצב הנוכחי. כי אילו עשה כן, היו העובדות מצטרפות לכתי-אישום חמור נגד ממוניו. מי כיוון שקנטור איננו מעוניין להתפטר, ולחבר את כתבי-האישום, חייב לעשות זאת מישהו אחר במקומו.

נאשם 1

כתב אישום

נגד

- דויד בייגוריון, האידיאולוג של תוכניות-המים למען פיתוח הנגב.
- דני אשכול, כיום ראש ממשלת-ישראל, האב הרוחני של תוכניות-המים בישראל.
- פנחם ספיר, איש הכלכלה מספר 1 של ישראל כיום, היוזם והמנהל הראשון של מקורות ותה"ל — העוזר הראשי של נאשם מספר שנים ביוזם תוכניות המים.
- אהרון וינר, מנהל תה"ל כיום, והמהנדס הראשי של מקורות ותה"ל בתקופת עיבוד התוכניות למוביל הארצי והתחלת בנייתו — המבצע הראשי של מדיניות המים בישראל. יחד עימו עומדים בשורה עוזריו הרבים.
- משה דיין, שר-החקלאות מאז 1959, שותף בשלבים המאוחרים של המעשה.

פרטי האשמה

- ניהול מדיניות הרפתקנית של משק המים, אשר הביאה לביובז הרה-אסון של האוצר היקר ביותר במדינה — פוטנציאל המים, שירד כתוצאה מכך בחצי מיליארד מטר מעוקב בשנה. מספר זה שווה לשלושים אחוז של הפוטנציאל הנוכחי.
- ביובז 600 מיליון לירות בהשקעות נושאות-ניזק למדינה, סכום שהיה דרוש כדלק למנוע העצום של פיתוח הארץ.
- סיכון כלכלת המדינה, ובראש וראשונה החקלאות, כתוצאה מהמשכה עקשנית במדיניות גם אחרי שכלונה היה בולט לעין המומחים.
- שיעבוד התעשייה, והאוכלוסיה העירונית, בסכנות בלתי-משוערות בעתיד, העלולות להיגרם כתוצאה מתזרמת מיי-הכינרת המלוחים לערים.